

pladsholder til forside

Kongeduge til Christiansborg Slot

*Solvejg Hørbyes genvævning af damask-
dugene i årene 1957-63 efter beretning af
vævekonsulent Grete Hvalkof*

- ved Per Ole Schousbo

KONGEDUGE TIL CHRISTIANSBORG SLOT

*Solvejg Hørbyes genvævning af damaskdugene i årene 1957-63
efter beretning af vævekonsulent Grete Hvalkof
- ved Per Ole Schoubo*

Kort tid før Køng Museer i 1999 var indrettet i den nyrestaurerede hovedbygning til den gamle linnedfabrik i Køng mellem Næstved og Vordingborg, erhvervede museet et ca. 40 cm langt stykke af en godt 3 m bred damaskdug af bør, der var vasket men ubleget.¹ Det viste sig at stykket var en del af en kopi af en såkaldt kongedug, der sammen med tilhørende servietter blev produceret på Køng Fabrik til de kongelige tafler på Christiansborg Slot i midten af 1800-tallet.²

Køng Fabrik var grundlagt ca. 1780 som linnedvæveri og havde siden 1830-erne været landets største jacquardvæveri. Fremstillingen af kongedugene – taffelduge med rigsvåben – markerede et af højdepunkterne i fabrikkens senere produktion. Stykket af den ublegede dug havde stor interesse for museet, fordi det var vævet på en gigantisk håndvæv, der var opbygget næsten som Køng Fabriks væve i 1800-tallet. Det viste sig at være Solvejg Hørbye og hendes væversker i Næstved, der i årene 1956-63 havde vævet 7 kopier af en kongedug med rigsvåben til Christiansborg Slot. Hver dug var 13,5 m lang og 3,2 m bred.

Opstarten var meget vanskelig og derfor blev Grete Hvalkof (f.1923) selskabets konsulent på projektet.³ I fællesskab lykkedes det for de to damer at få vævningen i gang. Derefter kunne dugene produceres næsten uden vævetekniske problemer men med store forsinkelser.

Den følgende beretning støtter sig til Solvejg Hørbyes fortælling, der er underbygget og udvidet af Grete Hvalkof med fotos, avisudklip, kopier af breve og detaljerede og engagerede beretninger. Flere versioner af beretningen blev det til og den sidste, der ligger til grund for

denne artikel, nedskrev fru Hvalkof i 2004, to år efter Solvejg Hørbyes død.⁴

I løbet af de senere år har det været muligt at foretage de supplerende undersøgelser, der afrunder det lidt kalejdoskopiske billede af det gigantiske projekt, hvis omfang kan illustreres ved at opstillingen af væven og indvævningen med bistand fra mange eksperter varede i 1½ år og selve væveprocessen tog 5½ år.⁵ Den krævede, at der var tre væversker på vævebænken samtidigt. Hele projektet kom derfor til at strække sig over 7 år.⁶

Væveprojektet

I november 1955 blev det klart for Statsinventariekommisionen, at de gamle kongelige taffelduge på Christiansborg Slot burde erstattes med nye, inden Dronning Elizabeth II besøgte Danmark den 20. maj 1957.⁷ Kommissionen ansøgte Boligministeriet om en særlig bevilling til afholdelse af udgifterne til fremstilling af 10 hellinned damaskduge i størrelsen 2,75 × 10 m med indvævet rigsvåben. Et tilbud fra en hollandsk producent på de 10 duge var på ca. 21.500 kr inkl. oms, og det gav en stykpris på 2.150 kr.⁸

Men nyheden om vævning af de

nye taffelduge blev hurtigt spredt i dagspressen og nåede også væver-sken Solvejg Hørbye og Gertie Wandel, der var formand for Selskabet til Haandarbejdets Fremme.⁹ Begge var modstandere af, at ordren skulle gå til Holland, fordi duge leveret fra en dansk vævestue, kunne demonstrere dansk kunsthåndværks høje stadi.¹⁰ Sammen med tekstilingeniør Charles Olsen, Nordisk Væveri og Solvejg Hørbye, Næstved, indgav Haandarbejdets Fremme derfor i juni 1956 tilbud på opgaven, der imidlertid var dyrere end det hollandske og derfor blev afvist af kommissionen. Da Gertie Wandel ikke var til sinds at opgive projektet, indsendte Haandarbejdets Fremme igen oktober 1956 et tilbud på de 10 duge (2,75×12,5 m) nu til reduceret pris på i alt 23.570 kr. Merprisen i forhold til det hollandske tilbud skyldes, at de danske duge var over to m længere. En øjensynligt presset statsinventariekommision accepterede tilbudet under den betingelse, at der kun leveredes 9 duge (ikke 10) til en samlet pris af 21.213 kr. De tre første skulle leveres inden 1. maj 1957. Tidsfristen var bestemt af, at de kunne tages i anvendelse ved taflet for Dronning Elizabeth II.

“Dugene udføres af garn nr. 80_{eng} og skal i øvrigt i henseende til kvalitet helt svare til den udlånte prøve med hensyn til såvel garn som vævning. De væves med samme mønster som prøven med den ændring, at det nederste højre felt i rigsvåb-nets skjold udføres i overensstem-melse med tegningen i statsministe-riets bekendtgørelse om en ændring i rigsvåbnet af 7. september 1948, hvoraf et eksemplar vedlægges ... Endvidere har man tiltrådt at årstal-

let i 2 af dugenes hjørner spejlven-des. Dugene leveres efterbehandle-de og udvaskede. Betalingen erlæg-ges for de første tre duge, når alle tre duge er rettidig leverede og for de øvrige duge, efterhånden som leveringen finder sted.”¹¹ Dugene skulle med andre ord være genvæv-ninger af de såkaldte kongeduge med rigsvåben, der var produceret til Staten fra 1855 på Køng Fabriks nye væveri i Vintersbølle ved Vor-dingborg efter tegning af arkitekt G. F. Hetsch.¹² Dugene skulle være 20 alen lange eller de største i statens beholdning, og det betød, at de fær-digvævede mål før efterbehandlin-gen skulle være 13,5×3,2 m.¹³

Forlægget var den ældste beva-rede kongedug med rigsvåben på Amalienborg – 12 alen lang – hvori der var indvævet årstallet 1865. En fejl i rigsvåbnets vildmænd, der er blevet udstyret med to venstreben, tyder på, at man i 1865 – og må-ske senere – brugte en del af de op-rindelige mønsterkort fra 1855 i jac-quardmaskinerne.

Dugene skulle efter nedtagning-en af stoffet fra væven efterbehand-les og koldrulles, inden de kunne afleveres til kommissionen og god-kendes, hvorefter betalingen ville finde sted. Overfor Boligministeri-et og Statsinventariekommisionen ved Arne Nystrøm¹⁴ blev Haandar-bejdets Fremme ansvarlig for duge-nes kvalitet og leveringsterminer.

Da leveringen af de tre første du-ge ikke blev gennemført den 1. maj 1957 som forventet, tog Arne Ny-strøm til Næstved og konstaterede lettere rystet at vævningen af du-gene slet ikke var påbegyndt, for-di væven fortsat var under opbyg-ning.¹⁵ Senere det samme år accep-

terer kommissionen Haandarbejdets Fremme anmodning om at de tre første duges levering blev udsat til den 15.11.1957 og resten omkring 1.5.1958.¹⁶ Så kunne man da indvie tre nye duge til nytårstaflet.¹⁷

Men hvornår den første dug faktisk blev færdig, efterbehandlet og leveret til kommissionen er ikke klart. En af beretningerne oplyser, at det skete i påsken 1958, mens dugen først godkendes af kommissionen den 18.2.1959. Det skyldes formentlig, at selvom dugen blev klippet af væven i 1958, trak efterbehandlingen så meget ud, at dugen først blev leveret næsten et år senere. De næste tre leveredes efterbehandlet i november 1961 og de sidste tre i begyndelsen af 1964.

Forsinkelserne fordyrede projektet så meget at Håndarbejdets Fremme og Solvejg Hørbye 30.1.1963 anmodede kommissionen om både at betale de tre kommende duge på forhånd og acceptere, at der kun blev leveret syv duge i alt. Kommissionen fastholdt imidlertid at der skulle leveres ni duge, afslog at betale på forhånd men lovede at øge betalingen af de næste duge med et dyrtidstillæg, når dugene var leveret og godkendt.¹⁸ I det følgende gives en del af forklaringen på forsinkelsen. Den er baseret på Grethe Hvalkofs beretning og afslører, at projektet fik alvorlige konsekvenser både for Solvejg Hørbye og Gertie Wandel.

Solvejg Hørbye

Solvejg Iris Annisse Johansen (1924-2002) blev født i Stenlille og kom efter folkeskolen på Viborg Husholdningsskole. Siden tog hun en toårig uddannelse på Håndarbejdsskolen i

Odense, kom før 2. verdenskrig til Den Blå Fabrik i Lyngby¹⁹ og blev under krigen udlært hos Charles Olsen, Nordisk Væveri på Rygårds Allé i Hellerup. Her blev Solvejg Johansen gift med sin første mand, Aage Kristensen og fødte datteren Hanne, der senere var med til at væve kongedugene.

Men ægteskabet gik ikke og Solvejg flyttede kort efter besættelsen sammen med tømrer Arne Hørbye i Næstved, der i 1950 havde bygget et hus til sine forældre på Jørgen Jensensvej 55. Det unge par opførte et baghus til beboelse i forældrenes parcelhushave med en veranda mod syd.²⁰ Arne Hørbye, der arbejdede på papirfabrikken Maglemølle, konstruerede i 1948 en væv efter Solvejgs anvisninger så Solvejg kunne tjene til dagen og vejen ved at væve vaffelvævede håndklæder, som hun solgte i kvarteret ved at stemme dørklokker. Efterhånden fik hun ansat medhjælp og fik ombygget baghusets veranda til sin første vævestue.²¹

Vævestuen

Da ordren på kongedugene var sikret, var det tanken at den store væv til projektet skulle opstilles i lejet lokale på klædefabrikken i Brede. Men fabrikken lukkede ret pludselig, og så var gode råd dyre. Blandt flere muligheder valgte man at udvide Solvejg Hørbyes eget væveri i baghuset på Jørgen Jensens Vej i Næstved.²² I løbet af vinteren 1956-57 byggede hun derfor sammen med sin mand og svigerfar en ny 17 m lang vævestue udenpå den gamle. Væven krævede en højde i vævestuen på 7,5 m men det var ikke tilladt at bygge så højt i kvarteret. Derfor måtte man sænke gulvet 2,5

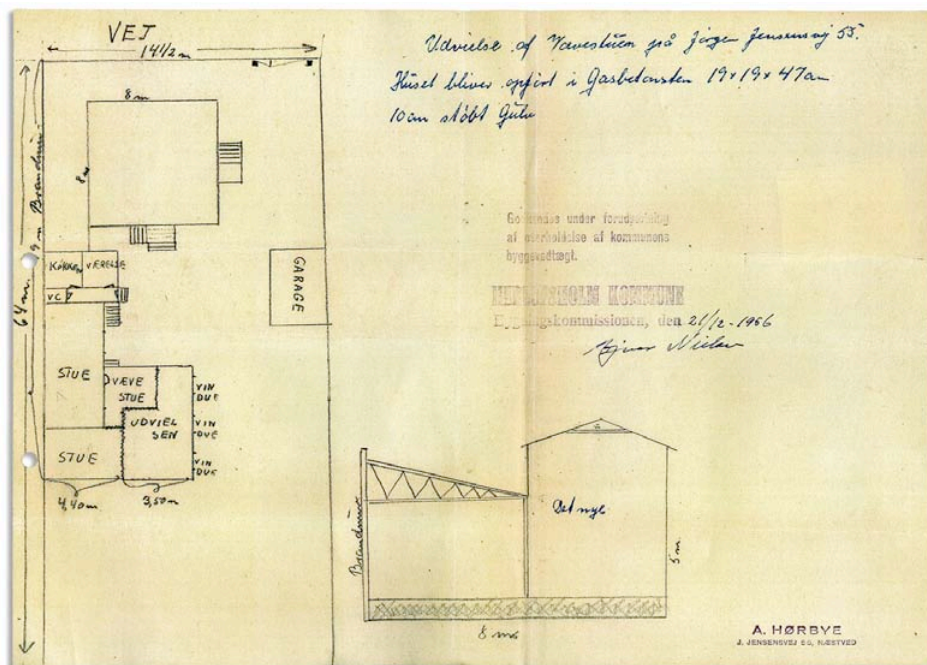
m under terrænoverfladen og støbe et betongulv, der kunne bære vævens mange ton. Da det var under grundvandstanden, blev gulvet fugtigt. Det var til gavn for garnet, fordi hørtaver knækker, når de bliver for tørre. I varme og tørre somre måtte man ligefrem vande trenden med en vandkande samt stryge det stykke trend, som skulle bruges næste dag med hørfro-afkog.²³ Men væverskerne led under den fugtige kulde i vævestuen især om vinteren.

Klargøring af væven

Leverandøren af redskaber, garner og hulkort til projektet blev firmaet Julius Koch i København²⁴ og ekspertpanelet, der udførte opstillin-

gen, galleringen og indvævningen, kom efterhånden til at bestå af Julius Kochs direktør Hansen og ingeniør Jensen, damaskvæver John Becker i Holte,²⁵ tekstilingeniør Nissen, Damaskvæveriet Georg Jensen, Kolding, vævemester Schwartz, Den blå Fabrik i Lyngby og som allerede nævnt Charles Olsen, Nordisk Væveri, der jo havde haft betydeligt medansvar for tilbuddene til kommissionen.

På grund af den uhørte vævebredde og de fire jacquardmaskiner blev væven Danmarks – nogen mente Europas – største og tungeste håndvæv. Direktør Poul Hansen, Julius Koch i København, bestilte vævens forskellige dele hos Anders

Arne Hørbyes tegning af udvidelsen af vævestuen til den nye væv der blev godkendt af Herlufsholm Kommune den 21.12. 1956. Det ses at man kun havde regnet med en højde på 5 m. Senere viste det sig at væven krævede 7,5 m og så måtte man sænke gulvet 2,5 m under terræn. Uden målestok, øst er opad.

*Solvejg Hørbye
bygger sammen
med sin sviger-
far William Hør-
bye udvidelsen
af vævestuen til
den store væv
januar 1957.*

*Foto: Arne Hør-
bye.*

Lervad og Søn A/S i Askov. De svære bomme blev fremstillet af træ fra Sydamerika.²⁶ De 8 grundskafter af aluminium kom fra Schweiz og jacquardmaskinerne fra Tyskland. Væven blev 5,5 m lang, 4,5 m bred og 5,5 m høj. Da hver jacquardmaskine vejede 1 ton, kom den samlede vægt af hele væven op på ca. 16 ton, fortalte fru Hørbye.²⁷

Vævens forskellige dele blev imidlertid først leveret i februar måned 1957, og herefter var som nævnt stort set hele den danske ekspertise indenfor damaskvævningen mobiliseret. Men ekspertpanelet havde tilsyneladende ikke tilstrækkelig erfaring med håndbetjente damaskvæve i så store størrelser, og problemerne i forbindelse med indvævningen tårnede sig op. Derfor appellerede Haandarbejdets Fremme til vævemester Grete Hvalkof, Odense, der tog til Næstved i begyndelsen af april måned 1957.²⁸

Den 10. april sendte fru Hvalkof en dyster redegørelse for situatio-

nen i Næstved²⁹ til Gertie Wandel: Væven var ude af balance. Først og fremmest var den alt for lav og for kort til damaskvævning. Den var forsynet med to garnbomme i forlængelse af hinanden – hver med 8.000 tråde – med metalskiver i begge ender til støtte for trendtrådene.³⁰ Bommene/tromlerne var hver belastet med skydelodder på 10 kg, der kontrollerede trendens spænding. Kordbrættet/harniskbrættet lå i en spinkel træramme alt for tæt på grundskafterne. Slagbordet var hængende og forsynet med kasser til en flyveskytte. Strækbommen var ikke forsynet med bredholder/spreader og tøjbommen sad så tæt på sideskammerne i kontramarchen, at der kun var plads til et begrænset antal meter færdig væv, som måtte beskyttes med et tyndt klæde. Væven havde en fast bænk i hele sin 4,5 m bredde.

Der var opstillet 4 jacquardmaskiner hver med 600 nåle beregnet til Chemnitzer grobstich-kort, leve-

ret af firmaet Grosse i Tyskland.³¹ De to yderste styrede mønstrene i borterne og de to midterste rigsvåbnet. Der var således 2400 nåle til rådighed for mønstervævningen. Maskinerne var opstillet på svære jernbjælker over væven med kortene vendt fremad efter engelsk forretning. Hvert kort havde mulighed for to grupper huller i 12 vandrette rækker á 25 + 25 huller, hvortil kommer kortene til borterne med 25 + 26 huller i 12 rækker, fordi der var behov for en tættere binding i dugenes kanter. Der skulle skiftes kort fem gange for hver dug og ved hvert kortskifte måtte man dække trenden til, så den ikke blev beskadiget.

Hr. Boesen, der var dessinatør hos Julius Koch, udførte mønster-/patrontegningerne efter den originale dug fra 1865. De ca. 6.000 hulkort blev slået af hr. Tiedemann, ligeledes hos Julius Koch. Kortene blev samlet af frk. Iversen og snøret sammen med persiennesor til brede bæltter, der blev ført gennem jacquardmaskinerne. Desværre sad enkelte kort i rigsvåbnets vildmænd i den forkerte rækkefølge.

På væggen bag de tre væversker på bænken var patrontegningerne opsat, så man kunne følge mønstergangen. På samme væg var fastgjort en kæde, der aktiverede trendbommene. Kortene i jacquardmaskinerne aktiveredes via kæder med håndtag, der hang ned foran væverskerne. Herved styrede kortene platinerne og dermed de såkaldte harnisksnore – korder – der gik gennem kordbrættet til søllerne/lidserne, der hver havde to sølleøjer til hver sin trendtråd og dannede mønsteret. Hver harnisksnor styrede to søller – hver med 2 trendtråde – og

i hver sølle hang et jernlod, der vejede 25 gram. Hver harnisksnor var således belastet med 50 gram. Denne opbinding af harnisksnorene fra maskinerne kaldes galleringen, og den var foretaget af vævemester Schwartz, Den Blå Fabrik, Lyngby, der havde benyttet ubehandlede harnisksnore.³² For hvert kort førtes ligeledes otte islætråde gennem med skytten. Det kan også udtrykkes således, at man lavede otte grundbindingslag/skud pr. cylindervending.³³ Trådene var så tynde, at der skulle være 52 islætråde og 48 trendtråde for hver cm, fortalte Solvejg Hørbye.

Da jacquardmaskinerne ikke frembragte grundbindingen, måtte alle trendtrådene derefter passere gennem de 8 grundskafter/forskafter, der dannede grundbindingen, som var 8-skaftet satin – her kaldet glatvævning – samtidig med at mønstertrækket blev effektueret af jacquarmaskinerne. Skafterne blev styret af tramperne, der var meget tunge at træde, og efter Hørbyes oplysninger krævede de et tryk på 60 kg.³⁴ De 8 skafter var af aluminium og leveret af firmaet Grob i Schweiz. De var forsynet med 330 mm lange silkesøller af metal med for små øjer der medførte, at mønsterskellet blev for lavt og trendtrådene satte sig øverst i sølleøjet.

Kontramarch indretningen til de 8 grundskafter havde vandrette vipper og grove snore ned gennem midten af den fine trend, og de gav meget ravage i trenden i løbet af vævningen. Skafterne var anbragt for tæt på tøjboom og slagbord. De to hold skamler var også for tæt på hinanden, og tramperne stødte

Væven set fra trendbommene/tromlerne i 1961 med barnistrådene gennem kordbrættet til de fire jacquardmaskiner øverst på jernbjælkerne. Hele arrangementet var 5,5 m højt. Nederste Solvejg Hørbye, øverste Lis Hansen. Foto: Gunvor Betting

mod gulvet, således at skellet blev for lille.

Med andre ord skulle der være tre væversker på vævebænken sam-

tidigt. De to yderste betjente hver to jacquardmaskiner mens den midterste – Solvejg Hørbye selv – trådte de 8 skamler til grundskafterne

samtidigt med at hun kastede flyveskytten 8 gange gennem skellet for hvert kort og førte slagbommen.

Efter at Grete Hvalkof i april 1957 havde analyseret situationen og skrevet sin redegørelse, gik man i gang med at udbedre nogle af fejlene således at væven kom til at fungere. Der var ikke de fornødne redskaber hos Hørbye i Næstved, så man måtte improvisere: Først og fremmest afbalancerede vi kontramarchen ved hjælp af sand og konserverdåser, fortæller fru Hvalkof. Senere blev dåserne erstattet af mere permanente løsninger.

“Fru Hørbye og jeg under væven og mændene i fast rutebart med dåser, sejl garn og sand. Det lykkedes at finde den mest formålstjenlige belastning af skamlerne, således at kontramarch og skafter blev bragt i vater. Jeg kunne kun anvende en almindelig 8-skaft opbinding, men opnåede et lavt ujævnt skel. Til tilskuernes begejstring vævede vi et ganske lille stykke kun med grundskafterne. Min mand og jeg vendte hjem til Odense overbeviste om, at jeg havde opfyldt mit løfte overfor Gertie Wandel, men i løbet af de næste 6 år blev det til mange weekender i Næstved.”

Den første dug

Alarmklokkerne ringede igen den 15. april 1957, skriver fru Hvalkof. Harnisken var ikke opsat jævnt nok efter at væven var løftet 20 cm med donkrafte af Julius Kochs medarbejdere. Ved flytningen beskadiges kordbrættet, der var fastgjort til væven og belastet med ca. 3600 harnisksnores vægte á 50g eller i alt 180 kg. Resultatet var, at kordbrættet faldt ned i trenden og slog hund-

redvis af trendtråde i stykker.³⁵ Heldigvis var Fru Hørbye kvik til at reparere skaden på trenden, efter at kordbrættet var samlet midlertidigt. Hun var begyndt forfra og havde fået skellet på ca. 3 cm. Jacquarden skulle nu aktiveres og spændingen var stor hos samtlige involverede ...

Der blev nu vævet så meget glatvæv, at bredholderen skulle sættes i. Flyveskytten trækker på så stor en vævebredde kanterne for meget ind og kanttrådene slides for hårdt, skrev fru Hvalkof i 2004. Men den spreder som fru Hørbye anvendte, havde for grove tænder, så kanterne måtte beskyttes med tyndt stof, der flyttedes med holderen.

Op og ned under vævningen. Hertil kom som nævnt at et af kortene i rigsvåbnet til jacquarmaskinerne var anbragt i forkert rækkefølge. Med “lodder og trisseværk” lykkedes det alligevel at væve ca. 40 cm af den første dug. Men da en lokal smed blev engageret til at lave en jernramme til kordbrættet som skulle fæstnes i loftet for at modvirke de mange rystelser, faldt kordbrættet igen ned og ødelagde trenden. Det vævede stykke dug måtte klippes ned.³⁶

Tekststilingeniørerne fra Julius Koch og Nordisk Væveri udførte herefter en mindre ombygning af væven og overvejede at ændre galleringen.³⁷ Det skete desværre ikke og kort tid efter var 15 cm af den ene side af trenden løs. Man måtte derfor midlertidigt løfte den ene side af en af jacquardmaskinerne, så den første dug kunne væves færdig. Men det gik langsomt og da tren-

Tre væversker i 1961 bag de 8 grundskafter. Håndtagene til jacquardmaskinerne ses over væverskerne. I baggrunden patrontegningerne. Fra højre ses Lis Hansen, herefter Solvejg Hørbye og Kirsten Nielsen.
Foto: Gunvor Betting

den ikke var egnet til formålet fordi den ikke var slettet, sprang trådene under vævningen om ørerne på væverskerne, skriver fru Hvalkof. Selv om Ellebækken sørgede for en vis fugtighed i vævestuen, måtte vi anbringe baljer med vand under væven om natten, samt stryge det stykke trend, som skulle bruges næste dag med hørfrø-afkog og dække det med våde lagener.

Forsinkelsen

Der var stadigvæk mindre fejl, der blev rettet i løbet af vævningen af den første dug, skriver fru Hvalkof.³⁸ Blandt andet måtte man køre kortene til rigsvåbnene frem og tilbage i hvert våben for at få den korrekte tegning frem. Når væverskerne ydede deres bedste kunne man væve

10-14 cm glatvæv om dagen og dugen var som bekendt 13,5 m lang og ville således kunne væves på 4-5 måneder, hvis ikke der skulle indvæves mønstre. Men alt i alt måtte man se i øjnene, at der ikke blev én eneste dug færdig til den aftalte termin 1. maj 1957. Grete Hvalkof skrev til Charles Olsen, at skylden ikke var væverskernes, men de teknikere, der havde ansvaret for at væven fungerede tilfredsstillende.³⁹ Offentlighedens reaktion udeblev ikke og fx Dagbladet Børsen skrev den 14.5.1957 at de ni duge desværre ikke bliver færdige til taflet til ære for dronning Elizabeth, fordi klargøringen af væven har taget længere tid end beregnet.

Den første dug blev klippet af væven foråret 1958 og præsenteret

for offentligheden på Jørgen Jensens Vej i Næstved, som reportagerne i Se og Hør og Information viser.⁴⁰ I påsken 1958 præsenterede Fru Wandel dugen for Dronning Ingrid, der efter sigende var meget betaget. Senere på året blev dugen bleget hos Bardin i København, hvorefter den skulle koldrulles fordi varmerulning ødelægger hørtaverne. Det lykkedes på Amager at finde en rullemand, som ville bygge sin rulle om, hvis han fik garanti for at rulle samtlige hoffets duge i fremtiden, oplyste Grete Hvalkof i 2004. Resultatet blev yderligere forsinkelser, således at den første dug blev godkendt af kommissionen så sent som i februar 1959 og på det tidspunkt udløste betaling til Solvejg Hørbye.

De næste tre duge

Solvejg Hørbyes problemer i Næstved fortsatte. Allerede i august 1957 så man at bevillingen til betalingen af dugene slet ikke kunne rumme udgifterne til væv, lønninger, teknisk assistance og garn. Alene væven kostede fru Hørbye 30.000 kr skrev Ekstrabladet 8.6.1957. Men det gjorde ikke noget, sagde fru Hørbye til avisen, fordi den store væv kan tjene sig ind i løbet af de kommende år.

Men fordi betalingen for dugene først kom efter at de var efterbehandlet, afleveret og godkendt af kommissionen, måtte fru Hørbye regne med en forsinkelse i indtægterne flere måneder efter dugenes aflevering, hvortil kommer, at indtægterne blev reduceret med udgifter til efterbehandlingen.

Takket være lønninger og materialer til vævning af kongedugene voksede Fru Hørbyes gæld således

hastigt. Den eneste måde hvorpå hun kunne begrænse udgifterne og samtidigt få midler til familiens underhold var at realisere sine egne lagervarer i den gamle vævestue og væve garnerne til løbere, duge, servietter til direkte salg. Da kongedugenes islætgarnt slap op, gik vævningen i stå, og væverskerne forlod projektet.

Haandarbejdets Fremme søgte bevillinger og legater fra fonde for at få Fru Hørbye tilbage til den store væv. Der kom i alt 42.000 kr fra tre fonde og det lettede situationen noget samtidigt med at der kom nye forsyninger af garn fra Irland, denne gang via Georg Jensen i Kolding. Væverskerne kom tilbage og genoptog arbejdet.⁴¹

Det mægtige arbejdspress og den usikre økonomi påvirkede familien Hørbye så meget, at Arne Hørbye fik nok i 1959 og forlangte skilsmisse. Kun fordi Solvejg Hørbye var registreret som erhvervsdrivende, kunne vævestuerne bevares på adressen og projektet fortsætte.⁴²

Til trods for alle genvordighederne, lykkedes det juni 1961 at få de næste tre duge færdige, skriver fru Hvalkof. Man måtte klippe dem ned fordi tøjboffen ikke kunne rumme flere, da den sad for tæt på kontramarchens skamler. De tre sammenhængende duge på sammenlagt 45 m blev præsenteret for offentligheden med deltagelse af pressen på Gardehusarkasernes eksercerplads i Næstved.⁴³ Kasernens chef oberst P. Jorck-Jorckston stillede mandskab til rådighed.⁴⁴

Til Dagens Nyheder fortalte Solvejg Hørbye den 6.6.1961 at hun var glad for den økonomiske støtte og tilskud fra legater hun havde modta-

Præsentation af de tre kongeduge ved Gardebusarkasernen i Næstved 1961.

Foto: Gunvor Betting

get. Når den sidste af de ni duge var afleveret, så hun frem til at kunne efterkomme de mange ordrer gennem Haandarbejdets Fremme på tilsvarende damaskduge, som var indløbet fra udlandet, udstillinger, danske herregårde og private. Senere oplyste Solvejg Hørbye, at der også var opgaver til Carlsbergs Æresbolig, den danske stat og en udstilling i Amerika.⁴⁵

*

Efter præsentationen lånte Solvejg Hørbye den ambulance af Civilforsvaret, som hun havde taget kørekort til og kørte til Haandarbejdets Fremmes forretning på Konges Nytorv. Da ingen ville tage imod dugene, kørte hun resolut videre til Rosenborg og tvang slotsvagten til at tage imod dugene mod kvittering, fordi det var statens ejendom. Vist skulle de bruges på Christiansborg, men det slot var jo brændt et par

gange i modsætning til Rosenborg. Da Gertie Wandel omsider ville hente dugene på Rosenborg til efterbehandling, inden de kom til kommissionen og oldfruen på Amalienborg, måtte hun have skriftlig tilladelse fra Statsinventariekommisionen, skrev fru Hvalkof i 2004.

De sidste tre duge

De sidste tre duge (der blev som nævnt kun vævet 7 i alt) var færdigvævet i slutningen af januar 1963. Hver dug tog 4-5 måneder og vævningen var forløbet ret problemfrit fordi væven fungerede og væverskerne var rutinerede. Dugene kom herefter til blegning og den øvrige efterbehandling og blev afleveret til Amalienborg.⁴⁶

Vævearbejdet blev fulgt med stor opmærksomhed fra offentligheden, og Solvejg Hørbye lukkede mod entré døren til vævestuen op for pub-

Dagen i 1963 hvor de sidste tre duge klippes ned. Fra højre; Solvejg Hørbye, Hanne Hørbye og Kirsten Nielsen.

Foto: Ukendt

likum. Overskuddet gik ubeskåret til Foreningen til Hjælp for grønlandske Børn. Da dugene var færdige, og man havde erkendt at der ikke kunne væves flere, arrangerede landsforeningen Dansk Arbejdes afdeling i Næstved en hyldestfest for at takke Fru Hørbye for en helt enestående indsats. Dansk kunsthåndværk har bevist sin standard, skrev Næstved Tidende dagen efter ligesom Dagbladet Ringsted.

Festen indledtes ved at de særligt indbudte gæster, pressen og fjernsynet samledes den 7. februar 1963 først i Fru Hørbyes hjem på Jørgen

Jensensvej, hvor dugene blev klippet af væven, rullet sammen og kørt i en CF-lastvogn til Næstvedhallen, hvor de blev rullet ud. De tre sammenhængende duge fyldte 43,5 m og det var næsten hele hallens længde. Herefter overrakte installatør Ove Christensen fru Hørbye Dansk Arbejdes Initiativdiplom.⁴⁷

Fru Hørbye takkede for den smukke tanke, der ligger bag diplommet, og rettede sin egen tak til datteren Hanne, Kirsten Nielsen, Bente Ditlevsen og Lis Hansen, uden hvis indsats hun ikke kunne have klaret fuldførelsen, skrev Næstved Tiden-

Solvejg Hørbye får overrakt Initiativdiplomet af Landsforeningen Dansk Arbejde i Næstved 1963. Fra højre: Lis Hansen, Solvejg Hørbye, Bente Hansen gift Ditlevsen, Kirsten Nielsen gift Vig, Hanne Hørbye, gift Schwartzbach

Foto: Dagbladet Ringsted

de. Næste taler i rækken var Gertie Wandel der takkede Solvejg Hørbye for hendes pionerånd, turistchefen Børge Evers Dyhre for hans interesse og Dansk Arbejde for støtten til projektet. Fru Wandel medbragte en særlig hilsen fra arkitekt Nystrøm, Statsinventariekommissionen. Og så Næstveds borgmester Svend Hansen, erhvervschefen Flemming Harslund og regionalradioens leder redaktør Palle Bo Bojesen hyldede Solvejg Hørbyes mesterværk.

Efterspil

Fremstillingen af dugene blev for

Solvejg Hørbye en tragedie, skiver fru Hvalkof. Fru Hørbye fik ødelagt sit helbred, ægteskab og nu også sin økonomi. Efter afleveringen af de sidste duger og den imponerende fest i Næstvedhallen, præsenterede Julius Koch og Haandarbejdets Fremme nemlig den uforberedte Solvejg Hørbye for en regning på 103.000 kr for udgifter vedrørende væv, materialer, ombygning og lønninger til de tilkaldte eksperter.⁴⁸

Solvejg Hørbye sagde helt fra projektets begyndelse at hun købte en væv, der skulle kunne bruges til den vævning af dugene, som hun

selv havde faglige forudsætninger for, skrev Grete Hvalkof i 2004. Fru Hørbye havde ikke forstand på det tekniske, som hun overlod til eksperterne. Derfor mente Solvejg Hørbye ikke at være ansvarlig for at opstillingen og indvævningen blev trukket i langdrag, leverancerne af dugene forsinket og udgifterne til lønninger blev langt ud over, hvad man – eksperterne – på forhånd havde regnet med.

Da hverken Julius Koch eller Haandarbejdets Fremme i første omgang ville eller kunne dække beløbet, forlangte fru Hørbye væven nedtaget og fjernet.

Herefter forlod hun Næstved og blev ansat som teknisk leder af vævestuen på statshospitalet på Oringe ved Vordingborg. I 1967 flyttede hun til Sorø og åbnede året efter forretningen Broderi-Magasinet på Østergade 1 – siden i Axelhus. Forretningen blev afhændet i 1979, da fru Hørbye gik på pension. Den 21. april 1982 modtog hun Civilforsvarets hæderstegn for 25 års tro tjeneste.⁴⁹

Væven i Næstved blev revet ned af Haandarbejdets Fremme og nogle af delene overførtes til Nationalmuseet i Brede. I begyndelsen af 1970-erne bad museumsinspektør Hanne Frøsig Dalgaard firma Anders Lervad og Søn A/S at hjemtage væven og dens udstyr med henblik på videresalg.

Da Solvejg Hørbye foreslog Sorø Kommune at den store væv kunne indgå i et arbejdsløshedsprojekt tog de sammen til Askov for at se den store væv og konstaterede at den endnu var i brugbar stand. Men projektet blev ikke til noget og det samme var tilfældet i maj 1978, hvor

arkitekt Arne Nystrøm og direktør Terkelsen Statsinventariekommisionen opfordrede Solvejg Hørbye til at væve mindre taffelduge til hoffet. Solvejg Hørbye forslø, at man lod Dronning Margrethe II designe dugene.⁵⁰ Men forslaget blev efter flere forhandlinger afvist af kommissionens direktør Ejnar Larsen i oktober måned, og ordren gik til irske vævere.⁵¹

Det blev imidlertid ikke sidste gang interessen for genvævningen af kongedugene viste sig. Et væverlaug i Viborg inviterede fru Hørbye til at holde et foredrag om kongedugene, og det blev en stor succes. Gunnild Gaarsdal, forstanderinde på håndarbejdsseminariet i Skals ved Limfjorden, ville gerne have væven opstillet til undervisningsbrug på skolen, men man havde ikke lokaler med den krævede loftshøjde, og en ombygning blev for dyr. Senere blev vævens stel afsat til Kunsthåndværkerskolen i Kolding, hvor den blev anvendt som tæppevæv, mens de to af jacquardmaskinerne blev solgt og de to andre skrottet og kortene destrueret. Den kædeskærer og bommaskine på Tommerup Væveri A/S, hvor trenden til kongedugene blev skåret og bommet, er siden overdraget til Hørvævmuseet på Krengerup.

Økonomi

Kongedugene blev som nævnt betalt af Boligministeriet og vævningen støttedes af bevillinger fra mindst tre fonde.⁵² Projektets kendte indtægter andrager i alt 58.786 kr (7 duger), hvortil kommer et mindre, ukendt dyrtidstillæg fra ministeriet for de sidste 3 duger.

Det var som nævnt ikke tilstræk-

keligt, og da den sidste dug var afleveret i 1963 var Solvejg Hørbyes konto i Haandarbejdets Fremme i minus med 103.000 kr. Haandarbejdets Fremme havde debiteret alle materialer, væve, kort, garner, ekspertbi-stand og lønninger. Da Solvejg Hørbye ikke kunne betale, blev gælden formentlig udredt af Gertie Wandel selv, skriver Grete Hvalkof. Julius Koch accepterede efterfølgende at betale sin del, nemlig de nødvendige ombygninger af væven.

Den samlede udgift til hele projektet blev således ca. 162.000 kr., og selvom det var mange penge i 1963, er beløbet i lyset af projektets omfang og resultater ikke særligt stort. Grete Hvalkof sammenligner det danske projekt med et tilsvarende i Sverige, hvor væver Hans Thomsen fra 1994 vævede 12 kongeduge og tilhørende servietter på Klässbols Linnevæveri. Man anvendte godsejer Widlunds gamle væve, der til lejligheden var udlånt af Nordiska Museet. De svenske duger var kun 5 m lange og 2,10 m brede. Selvom man i Sverige havde redskaberne gratis til låns, kostede projektet alligevel den svenske Riksdag 1,7 mio. Skr.⁵³

Konklusion

Det store projekt i Næstved demonstrerede den komplicerede damaskvævning i stor bredde med jacquardmaskiner på håndvæve. Men de gamle irske og tyske håndvævetraditioner fra Køng Fabrik, der var overleveret til Gerda Henning på Kunstindustrimuseets væveskole i 1920'erne via kongvæveren Hermann Schultze, var ikke i tilstrækkelig grad nået den yngre generation af håndvævere som John Becker.

De var for længst overtaget af maskinerne.

I Sverige var den ejendommelige godsejer Carl Widlund, Tranjerdstorp, den eneste i nyere tid der magtede den manuelle damaskvævning – op til 210 cm i bredden – og det var derfor logisk at Fru Hvalkof henviste til ham, da det var ved at gå galt i Næstved. Men så var det jo ikke længere et dansk projekt som Haandarbejdets Fremme kunne promovere. Derfor blev det Grete Hvalkof, der hjalp Solvejg Hørbye igenem projektets vanskelige opstart.

*

At projektet væltede både økonomi og prestige for de fleste involverede parter er grunden til, at det ikke er kendt af den brede offentlighed og knap nok af den faglige inderkreds. Det har heller ikke været omtalt i Haandarbejdets Fremmes tidsskrifter, årsberetninger eller vist på selskabets udstillinger til trods for, at det efter Grete Hvalkofs mening, har været det største projekt Haandarbejdets Fremme nogensinde har gennemført og som nok ikke er overgået i Europa i dag.

Dronning Ingrid havde via fondsbevillingen til Køng Museer (køb af et godt 3 m brede og 40 cm lange ublegede stykke af den mønstervævede kongedug) sikkert også Solvejg Hørbye i tankerne. Fru Hørbye led af lungesygdommen kol og havde alvorligt brug for en ferie langt borte fra duger og fugtighed, så pengene kom på et tørt sted.

Køng Museer fik en levende historie om de fornemme tekstiler af hør, der for over 100 år siden blev vævet på Køng Fabriks dengang nye værksteder i Vintersbølle.

Forklaringer til forskellige væveudtryk

Damask er en form for mønstret vævning med to skel til forskel fra drejl der kun har et. Det ene er et grundbindingsskel, det andet et mønsterskel.

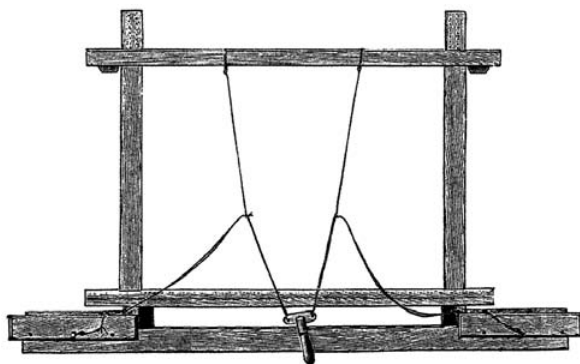
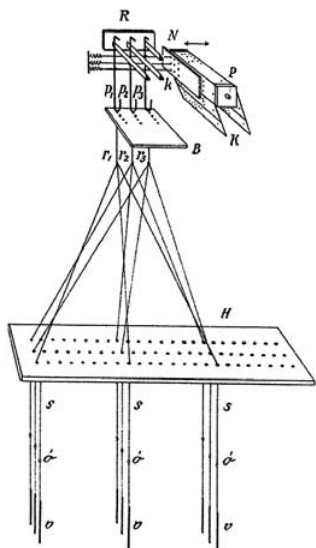
Damask kan væves på tre forskellige måder, fortæller Grete Hvalkof:

- I en almindelig skaftevæv med skel-blad
- i en skaftevæv med dragrustning
- i en skaftevæv med jacquardmaski-
ne

Solvejg Hørbye brugte den sidste type. Grundbindingsskellet dannedes af vævens 8 grundskafter der var opbundet til 8-skaftet satin – glat-

væv. Grundskafterne burde have haft langøjede søller til trendtrådene og de hævedes og sænkedes via kontramarchens vipper af 8 tramper under væven. Mønsterskellet dannedes af trendtrådene via harnisksøllerne, der førtes igennem kordbrættet/harniskbrættet fra de overliggende 4 jacquardmaskiner som dannede skellet via et antal hulkort, der hver aktiveredes via en kæde.

Vævningen gennemførtes af tre væversker der samtidigt sad på vævebænken og betjente slagbordet. Den midterste væverske – som regel Fru Hørbye selv – kastede fly-

Til venstre en skitse af jacquardmekanismen. Søllerne **s** med sølleøjerne **o** er fornedet belastet af vægte **v** og foroven førte op gennem harniskbrættet (kordbrættet) **H** og knyttet til harnisksnore (**korder**) **r1, r2, r3**. Harnisksnorene er knyttet til platinerne **p1, p2, p3** ... som fornedet er støttet af det gennembullede platinbræt **B**. Platinerne styres af lange vandrette nåle ... med øjer hvori platinerne frit kan glide op og ned. Nålene der går igennem nålebrættet **N** styres af et hulkort **k**, der er placeret på cylinderen (prismet) **P**. Når knivholderen **R** løftes, vil den nål der ikke rammer et hul i kortet, trykke dens tilhørende platin ud af knivene **k**, således at den ikke aktiveres modsat den nål der går igennem et hul i kortet. Herved dannes mønsterskellet. *Opfindelsesnes Bog 4. udg. 1925 bd. III fig. 298*

Til højre en slagbom med flyveskytte. På bommen ses i hver side kasser til skytten mens håndtaget til skytten ses i midten.

la Cour, Jenny og Johanne Siegumfeldt 1897: Vævebog for Hjemmene

veskytten gennem trenden 8 gange for hvert kort i jacquardmaskinerne – samtidigt med at hun også styrede gundskafterne med tramperne. De to væversker på hver sin side styrede hver to jacquardmaskiner af de i alt fire. Der var 52 islæt pr. cm og 48 trendtråde. Der kunne væves 10-14 cm glatvæv om dagen, hvis det gik godt. Det tog længere tid at væve med mønsteret, fordi alle processerne skulle koordineres for at undgå fejl. Solvejg Hørbye vævede altid fejlfrit, sagde Grete Hvalkof.

Trend til kongedugene

Materiale: Ubleget hør nr. 80_{eng} "Best grey" fra Irland – desværre ikke slettet. Omregnet til metrisk = nr_{eng} 80 × 0,0604 = 48,32 nr_m

Der blev indkøbt 79,3 kg leveret på 400 krydspoler for 3.108 kr.

*

Garnforbruget: Trenden af irsk ukogt hør blev leveret af Tommerup Væveri A/S hvor trenden blev bommet på to jerntromler: 8.000 tråde på hver som i alt giver 16.000 tråde á 150 m der vejer 49,66 kg.⁵⁴

Trådantallet pr. cm i trenden er 48 tråde og vævebredden er 320 cm. 24 af trådene i kanterne er dobbelte – 12 i hver kant. Trådantallet til dugene er derfor 320 × 48 = 15.360 + 24 tråde.

Rest på bommene er 16.000 – 15.384 = 616 tråde á 150 m = 92.400 m.

De tiloversblevne tråde tog man efterhånden vare på og spolede dem til islæt.

*

Kam: 2.565 rit med 6 tråde i rit, hvoraf Hørbye brugte 2.560 rit. Med 48 tråde pr. cm kræver det en kam 80/10.

*

Trenden var beregnet til 9 duge á 13,5 m + indvævning + trendrest. På grund af to store ødelæggelser af trenden blev der kun trend til 7 duge.

Resten af trenden blev efter nedtagningen brugt til vævning af dækkeservietter og en dug til den kongelige jagtthytte i Trend, som Sorø Kommune overrakte Dronning Ingrid som gave.

Islæt til kongedugene

Materiale: Det samme som trenden. Uslettet og ukogt garn er på sin plads til islæt. Som regel foretrækker man til så fine kvaliteter et tynnere garn til islæt end til trend.

*

Garnforbrug: 52 islæt pr cm = 4,65 kg pr dug. Til 9 duge: Islæt 41,85 kg – trend 49,66 kg – 91,51 kg i alt.

*

Der var som nævnt kun indkøbt 79,3 kg hørgarn til kongedugene og det var åbenlyst for lidt, skrev fru Hvalkof. Der blev til de sidste tre duge indkøbt mere islæt via Georg Jensen i Kolding i sommeren 1959.⁵⁵

*

Spoler: De oprindelige flyveskytter var ubrugelige så kasserne måtte laves om til de silkeskytter af stål som John Becker leverede. De var 40 cm lange men kun 1,9 cm høje. Fru Hvalkof måtte lære fru Hørbye at spole islæt på så lang og lav en spole, så garnet kunne løbe gnidningsfrit af spolen. Til sammenligning brugte den svenske damaskvæver godsejer Widlund skytter der kun var 1 cm høje.

Efterbehandling

Efter vævningen skulle dugene gås

efter og evt. skader udbedres ved kunststopning. Siden blev de kogt og bleget inden de blev koldrullet, forsynet med mærkeband med angivelse af dugenes art og længde og lagt ind i oldfruestuens systemer.

Efterbehandlingen kunne tage

flere måneder og medføre at dugene svandt 10% i længden og noget mindre i bredden. Det er grunden til at fru Hørbyes kongeduge var 13,5 m lange på væven men efter behandling var krympet til ca. 12,5 m eller 20 alen.

Tak til

Solvejg Hørbye, Sorø, der beredvilligt fortalte om projektet kort før sin død 26. maj 2002 og til fru Grete Hvalkof, Odense, der har overdraget Køng Museer sin nedskrevne beretning fra 2004, Solvejg Hørbyes datter Hanne Schwartzbach, fhv. konservator Charlotte Paludan, Kunstindustrimuseet, direktør Tue Lervad, Anders Lervad og Søn A/S, Lotte Højrup, Hjortekær, Bent Bille, Hørvævmuseet på Krøngerup, tekstilhistoriker Anne Hedeager Kragh, bibliotekar Nanna Sten Jensen, Folketingets Oplysning, statsinventarieinspektør, arkitekt Merete Femø,

arkivar Rasmus Nielsen, Næstvedegnens Arkiver. Hertil rettes en tak til Hanne Tommerup, formand for den selvejende institution Køng Museer samt Anna Marie Høyer, der tålmodigt har deltaget i arbejdet med de til tider modstridende kilder.

*

En særlig tak skal rettes til fotograf Bent Funder Andersen, Næstved og til Peter Jørgsholm, Kerteminde, der har rettighederne til Gunvor Bittings billeder. Begge har ligesom Ringsted Dagblad vederlagsfrit overladt fotos til denne artikel.

Kilder

Utrykte kilder – Hovedparten er overdraget af Grete Hvalkof og beror sammen med de øvrige bilag i Køng Museers arkiv.

- Solvejg Hørbyes beretning april 1999.
- Anna Marie Høyers og Per Ole Schovsbos interview med Solvejg Hørbye april 1999.
- Charlotte Paludans interview med Solvejg Hørbye 7.2.2001.
- Grete Hvalkofs beretning 2004.
- Merete Femø, Arkitekt. Statsinventarieinspektør beretning 7.12.2011.
- Statsinventariekommisionens Kopibog 1956-64. Slots- og Ejendomsstyrelsen.

Trykte artikler:

- *Vestkysten* 14.3.1957: Der dækkes med de gamle duger.
- *Information* 13.5.1957: Fiasko for dansk opmærksomhed ved gallamiddag for Elizabeth.
- *Jyllands-Posten* 14.5.1957: Tænk de nye Duge bliver ej færdige.
- *Socialdemokraten* 14.5.1957: De danske galla-duge forsinket.
- *Børsen* 14.5.1957: Dugene bliver ikke færdige.
- *Dagens Nyheder* 14.5.1957: Ingen nye duger til Dronninge-besøget.
- *Ekstrabladet* 8.6.1957: De nye kon-

geduge skal være færdige til nytårstallet.

- *Holbæk Amtstidende* 14.6.1957: Kongeduge væves paa Europas største væv.
- *Østsjællands Social-Demokrat, Køge* 15.6.1957: I gæld på 18.000 kroner for at holde ærens fane højt.
- *Dagens Nyheder* 13.7.1957: Kongedugenes rigsvåben.
- *SE og HØR (u. d.)* 1958: Første kongedug færdig.
- *Information (u.d.)* 1958: Maa du gen lægges sammen paa slotspladsen ?
- *Dagens Nyheder* 6. 6.1961: Taffelduge til kongens borde vandes af Susaaen.
- *Flittige Hænder nr. 41* 1961: Til kongens borde.
- *Billedbladet nr. 45* 1961: Langsommeligt.
- *Næstved Tidende* 24.10.1962: Den sidste kongedug afleveres om 3 uger.
- *Næstved Tidende januar* 1963: De sidste 3 kongeduge.
- *Næstved Tidende* 8.2.1963: Kongedugene var lige så lange som Næstved-hallen.
- *Dagbladet Ringsted* 8.2.1963: Næstved-væversken fik D.A's "Initiativdiplom"
- *Denmark Review nr. 16* 1964: New Tablecloth for the King of Denmark.
- *Næstved Tidende* 17.2.1984: 60 år.
- *Dagbladet Sorø* 11.2.1994: 70 år.

Film:

- Der er optaget en sekvens om vævningen, der blev vist i biografen Den vide Verden (1935-71) på Københavns Hovedbanegård. Sekvensen var en del af Næstvedfilmen optaget i 1960 ved byens 800 års

jubilæum. Formentlig er det klip fra de nævnte optagelser der blev vist i amerikansk, engelsk, norsk, svensk og danske fjernsyn.⁵⁶

Danmarks Radio:

- Palle Bo Bojesen der 1960 grundlagde Danmarks Radio i Næstved, lavede i 1963 en udsendelse om dugene. Optagelserne er eftersøgt uden resultat i Danmarks Radios Arkiv.

Anvendt litteratur:

- Becker, John 1989: Væveteknik. I: Paludan, Charlotte, mfl. (red.) 1989: *Damask og Drejl. Dækketøjets historie i Danmark*. København.
- Becker, John 1989a: Gustav Herman Schulze. I: Paludan, Charlotte, mfl. (red.): *Damask og Drejl. Dækketøjets historie i Danmark* s. 102-105. København.
- Geismar, A.F. 1929: *Bindingslære*. Teknologisk Institut, København.
- Geismar, A.F. 1936: *Jacquardmaskinen*. Teknologisk Institut, København.
- Ingers, Gertrud og John Becker 1955: *Damast. Handledning i damastvävning och översikt över nutida svensk och dansk tillverkning*. Västerås.
- Jørgensen, Eva, Birgit Rasmussen og Per Ole Schovsbo 2009: *Køng Museer 1999-2009. Fra projekt til museum*. Støtteforeningen for Køng Museum.
- Nielsen, Jesper Herbert 1995: *Gammel Øbjerggård. Kulturbistoriske Studier*. Vordingborg Museum.
- Paludan, Charlotte og Bodil Wiet-Knudsen (red.) 1989b: *Damask og Drejl. Dækketøjets historie i Danmark*. København.
- Paludan, Charlotte 1989: *Kjøng*

- Fabrik. I: Paludan, Charlotte mfl. (red.): *Damask og Drejl. Dækketøjets historie i Danmark* s.76-102. København.
- Paludan, Charlotte 2003: Køng Fabrik 1774-1804. *Kulturhistoriske Studier*. Vordingborg Museum.
 - [Petersen], Margit Baad Jensen 1975: Køng Fabrik. *Præstø Amts Arbejder*.
 - Petersen, Margit Baad 2001: Næstved Patriotiske Selskab. *Liv og Levn*. Næstved Museum.
 - Rasch, Aa. 1964: *Niels Ryberg 1725-1804*. Århus.

Noter

1. Om museumsprojektet i Køng se Jørgensen mfl. 2009. Stykket af kongedugen blev erhvervet til Køng Museum takket være en bevilling fra Kong Frederik IX og Dronning Ingrid's Fond til humanitære og kulturelle formål.
2. Store damaskvævede duge med rigsvåben delvist efter tegning af arkitekt Hetsch. Den ældste daterede dug er fra 1865 (Den kongelige Oldfruestue, Amalienborg), se Paludan 1989. En ejendommelighed ved kongedugene vævet i Køng er, at rigsvåbnets vildmænd har to venstreben. Hverken Gertie Wandel eller arkitekt Arne Nystrøm, der havde ansvar for projektets forløb og fremstillingen af tegningerne til genvævningen (patronkortene), ønskede fejlen rettet. Arstallet i bordenes hjørner blev ændret fra 1865 til 1957 og det islandske våben blev fjernet fra rigsvåbnet, da Island forlod personalunionen med Danmark i 1941.
3. Fru Grete Hvalkof gift Andersen er uddannet i Sverige, Schweiz og Belgien, underviste på Nordenfjelska Seminariet i Göteborg i vævning, vævekonsulent for samtlige afdelinger af Selskabets til Haandarbejds Fremme.
4. Den oprindelige beretning opbevares i Køng Museers arkiv. Jeg takker Fru Grete Hvalkof både for tilladelse til at lægge beretningen til grund for denne artikel og for at have bidraget væsentligt til denne artikels udarbejdelse i januar 2012.
5. Det har været meget vanskeligt at få projektets mange forløb på plads i den rigtige rækkefølge fordi der er gået mange år og vigtig dokumentation mangler.
6. Væveprojektet er kun omtalt sporadisk i dagspressen, skriver Grete Hvalkof. Det har slet ikke været omtalt i faglitteraturen.
7. Statsinventariekommisionen har ansvar for statsinventaret i de kongelige slotte og palæer som møbler, guld- og sølvtøj, porcelæn, glas, linned og gardiner, der indtil 1848 var de enevældige kongers ejendom. Status i 1955-56 for beholdningen af taffelduge i størrelsen 12,5×3,25 m: der har tidligere været 11 duge, men er nu kun 9 duge, hvoraf de 7 må betragtes som udslidte. Men da man ikke behøver den store bredde ved tafferne i vore dage, reduceres kravet til bredden af de nye duge (fra 3,0) til 2,75 m. (Statsinventariekommisionen til Boligministeriet 21.8.1956) (Kopibog).
8. Statsinventariekommisionen til Haandarbejds Fremme 28.6.1956 (Kopibog).
9. Der hersker nogen uklarhed over tilbudsforhandlingernes forløb. Tidligere turistchef i Næstved J. E. Schreiner har oplyst af at Baron Reedz Thott til Gavnø allierede sig med Gertie Wan-

del for at undgå at ordren gik til de hollandske vævere fortæller Grete Hvalkof. Hanne Schwartzbach husker sin mors Solvejg Hørbyes ophidselse, da hun læste om ordren til Holland i Berlingske Tiidende: "Det kan vi lave!" og omgående ringede til kammerherre Johan Vest, der var hofmarskal og formentlig den, der havde udtalt sig i pressen om fornyelsen af de gamle taffelduge. Gertie Wandel (1894-1988) folketingsmedlem (1952-1964) og formand for Selskabet Haandarbejdets Fremme fra 1943 til 1978. Minna Kragelund skriver i sin biografi bla. at "Gertie Wandel var dynamisk og idérig; hun kunne på få minutter sætte ti mennesker i arbejde i flere uger fx med en udstilling." *www.kvinfo.dk*. Selskabet til Haandarbejdets Fremme blev grundlagt 1928 med det formål at støtte dansk håndarbejde og kunsthåndværk. Dronning Alexandrine og dronning Ingrid var protektorer gennem mange år og dronning Margrete har flere gange tegnet Årets korssting. 1995-96 ændredes både selskabets organisation og navnet, der nu er Foreningen Haandarbejdets Fremme.

10. Gertie Wandel til Grete Hvalkof 5.4.1957 (GHs arkiv).
11. Statsinventariekommissionen til Haandarbejdets Fremme 3.12.1956 (Kopibog).
12. Gustav Frederik Hetsch (1788-1864). C. F. Hansen der genopførte det andet Christiansborg efter branden i 1794, inddrog Hetsch (H C Hanses svigersøn) i slottet indvendige udsmykning, således også møbler, tekstiler og linned, oplyser Charlotte Paludan i brev af 2. 1. 2012 der mener at det er muligt men ikke bevist at Hetsch har tegnet hele mønsterværket (også borterne) i dugene som Køng Fabrik producerede. Mirakuløst overlevede flere af kongedugene dette slots brand i 1884 og forklaringen kan være at de blev opbevaret på Amalienborg. I forbindelse med genskabelse af inventaret til det tredje Christiansborg, fik et par af de ældre vævere fra Køng Fabrik lov til at indrette en vævestue i slottets kælder, hvor de fremstillede dækketøj til slottet og formentlig også kopier af de gamle kongeduge. Et fotografi viser en af væverne, Hermann Schultze (1854-1926), væve servietter med grøsvåben i 1920 i

slottets kælder – se Becker 1989 s. 102 fig 1.

13. Dugenes mål varierer i beretningerne og avisartiklerne. Længden er angivet til både 13,5 og 14,5 m mens bredden varierer mellem 3,18 og 3,20 m. Det kan delvist forklares som forskellen på færdig væv og færdig dug (efter kogning, blegning og rulning). Det bemærkes at i statens linnedstue på Amalienborg viser de påsyede bændler de forskellige duges længder. Længderne angives i alen (62,77 cm). De længste angives at være 20 alen eller ca. 12,5 m (Wieth-Knudsen s. 245) og det svarer til en færdigvævet længde på 13,5 m, fordi dugen svinder ca. 10% i længden (og bredde) ved efterbehandlingen. At trådantallet i beretningerne og avisartiklerne varierer fra 16.000 til 18.000 tråde kan imidlertid kun skyldes erindringsforskydning ligesom opgivelserne af vævens totale vægt der varierer mellem 8 og 16 ton, og højden mellem 5,5 og 7,5 m. I det følgende er mål og trådtal citeret efter Grete Hvalkof's beretning.
14. Arne Eiler Nystrøm (1900-1979) var arkitekt for Statsinventariekommissionen.
15. Statsinventariekommissionen til Boligministeriet 20.5.1957 (Kopibog).
16. Statsinventariekommissionen til Haandarbejdets Fremme 6.9.1957 (Kopibog).
17. Ekstrabladet 8.6.1957
18. Statsinventariekommissionen til Boligministeriet 25.2.1963 (Kopibog).
19. Den blå Fabrik var grundlagt i Lyngby 1934 af kunsthåndværkeren Brita Drewsen (1887-1983) sammen med væveren Gudrun Clemens (1905-53). De vævede tæpper, møbelstoffer og boligtekstiler efter eget design. Fabrikken startede med håndvæve og fik efterhånden indført maskinvæve.
20. Charlotte Paludan, Kunstindustrimuseet, interview med Solvejg Hørbye 7.2. 2001. Solvejg Hørbye, boede sammen med sin mand tømrer Arne Hørbye og svigerfaderen, lokomotivfører William Hørbye, på Jørgen Jensens Vej 55 (Skatte- og Adressebog for Næstved By 1953-54). Solvejg Hørbye havde etableret sig som væverske med egen vævestue og salg til private på adressen allerede omkring 1948 og annoncerer så sent som i 1963 i telefonbogen for Næstved med "Eneste vævestue med

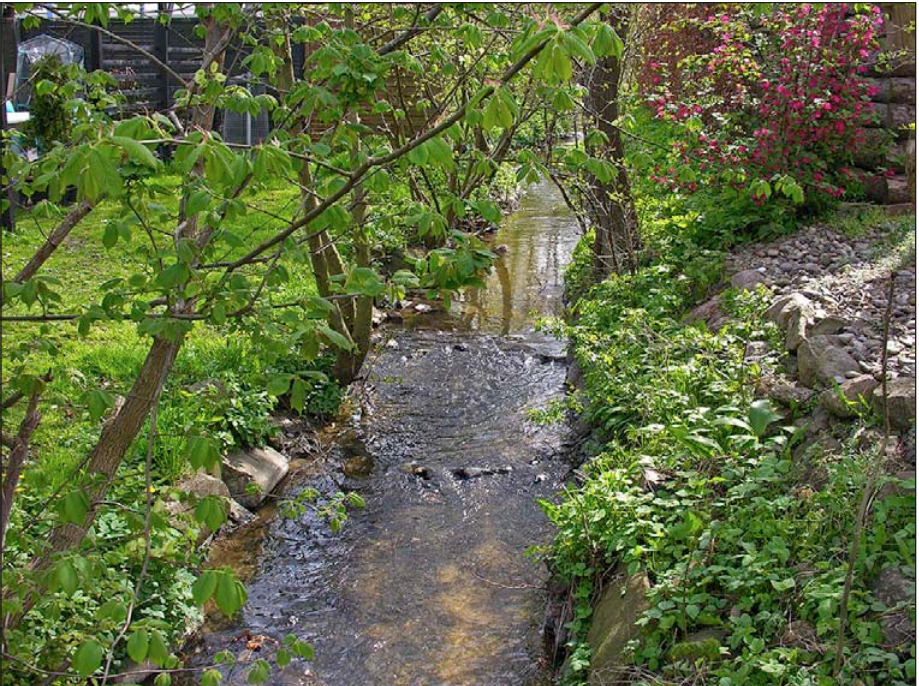
- salg direkte". Østsjællandske Social-Demokrat, Køge 15.6.1957. Forhuset har adressen Jørgen Jensens Vej 55A mens baghuset har adressen Jørgen Jensens Vej 55B.
21. Dagbladet, Sorø 11.2.1994.
 22. Information 13.5.1957.
 23. Solvejg Hørbye omtaler den lille bæk der løb forbi hendes hus i Næstved som Susåen, men den hedder Ellebækken. Den løber ud i Susåen et par km vest for Jørgen Jensens Vej.
 24. Julius Koch. Dansk firma der fra 1895 fremstillede bl.a. væve og tilbehør til væve.
 25. John Becker (1915-86) uddannet 1938 hos Gerda Henning på Kunsthåndværkerskolen, etablerede i 1946 sammen med Kirsten Becker et håndværeri i Søllerød. Becker var medlem af Haandarbejdets Fremmes bedømmelseskomite 1955-64.
 26. Brystbommen var så tung at der skulle tre mand til at bære den, skrev Solvejg Hørbye i sin beretning fra 1999.
 27. Det lader imidlertid til at jacquardmaskinerne lå på jernbjælker der var fastgjort til murværket, hvorfor de ikke med rette kunne indregnes i vævens samlede belastning af gulvet.
 28. Fru Hvalkof, der netop havde født sin søn, havde anbefalet den kendte svenske damaskvæver, godsejer Carl G. Widlund, Tranjerdstorp ved Karlstad. Om Widlund se Ingers 1955 s. 89 ff.
 29. I det følgende citeres Grete Hvalkof's brev til Gertie Wandel 10.4.1957.
 30. Man valgte to bomme formentlig på grund af bredden af bommaskinen på Tommerup Væveri A/S, oplyser Bent Bille 2.1.2011.
 31. Maskinerne var indkøbt af Julius Koch, jfr. det tyske handelskammers firmaoplysninger, skriver Grete Hvalkof.
 32. Det var tidligere almindeligt at koge harnisken (og søllerne) i fernis for at øge deres slidstyrke.
 33. Den beskrevne damaskvævnings sting rimeligvis var på otte tråde (otte islæt- og otte kæde tråde). Trådantallet er senere kontrolleret på det stykke af genvævningen, der blev erhvervet af Kong Museer.
 34. Det var også et problem at Solvejg Hørbye, der kun var 155 cm høj, havde (for) korte ben, oplyste Grete Hvalkof .
 35. Gertie Wandel til Grete Hvalkof 14.4.1957 (GHs arkiv).
 36. Det var fra denne ulykke den del af kongedugene blev klippet fri som Kong Museer senere erhvervede.
 37. Hans Jensen, Julius Koch til Grete Hvalkof 26.6.1957 (GHs arkiv).
 38. Solvejg Hørbye til Grete Hvalkof 6.8.1957 (GHs arkiv).
 39. Grete Hvalkof til Charles Olsen, Nordisk Væveri 19.8.1957 (GHs arkiv).
 40. Reportagerne i Se og Hør og Information fra 1958 er begge uden dato.
 41. Gertie Wandel til Grete Hvalkof 28.10.1958 bla. "Den første dug er nu bleget ... Nu er det blot rulningen der er tilbage og der svigter Bardin [der blegede dugen] helt ... Fru Hørbye er gået helt i stå, siden hendes væverske [Bente Hansen] forlod hende. Nu har jeg været til et møde dernelde, hvor banken vil give hende lang henstand således, at hun ingen afdrag får at betale et godt stykke tid fremover ... Dug nr 2. er pænt påbegyndt, hun er lige nået til det første rigsvåben, men har overhovedet ikke vævet i 1 måneds tid eller så." (GHs arkiv). Regningen for den første dug er dateret så sent som 27.1.1959 oplyser Femø 7.12.2011.
 42. Gertie Wandel til Grete Hvalkof 8.6.1959 skriver bl.a. "jeg havde et langt møde med Fru Hørbye og hendes far. Han er en ualmindelig fornuftig mand og holder på, at hun skal blive dernelde, betale huslejen til svigerforældrene af vævestuen og lejligheden." (GHs arkiv).
 43. Der var artikler om dugene i Dagens Nyheder 6.6.1961 i Billedbladet nr. 45 1961 og Næstved Tidende i maj måned 1961. Regningen på de tre duger er dateret 10.11.1961 oplyser Femø 7.12.2011.
 44. Billedbladets og Flittige Hænders reportager fra november 1961 er uden dato.
 45. Næstved Tidende 24.10.1962. Denmark Review nr. 16 1964. Udenrigsministeriet.
 46. Tilgangsordre til Den kongelige Oldfruestue på de tre duger er dateret 17.4.1964, skriver Femø 7.12.2011 der oplyser at de "sidste to af de ni duger som tilbudet lød på lader ikke til nogen sinde at være leveret."
 47. Håndvæverske Solvejg Hørbye modta-

ger diplommet "som en anerkendelse for det bedste og dygtigste produktionsinitiativ udvist inden for afdelingens virkeområde i året 1962."

48. I sin redegørelse af 26.6.1958 skriver Grete Hvalkof til Gertie Wandel bl.a. at hun har siden april 1957 brugt over 200 timer og at disse timer burde betales af Julius Koch og Haandarbejdets Fremme ikke af Solvejg Hørbye der ikke havde ansvar for at væven ikke fungerede som den skulle. Gertie Wandel (i brev af 28.7.1958) er ganske enig med GH men debiterede alligevel Solvejg Hørbyes konto for Grete Hvalkofs rejseudgifter, selvom hun var klar over at SH ikke kunne betale. GW opfordrede i øvrigt repræsentanter for Dansk Arbejde i Næstved til at yde SH "eet eller andet legat, så hun fik lidt rede penge indtil dugene kunne afleveres."
49. Næstved Tidende 17.2.1984: 60 år. Dagbladet Sorø 11.2.1994.
50. Solvejg Hørbye til Dronning Margrethe II 17.5.1978 (GHs arkiv).
51. Ejnar Larsen til Solvejg Hørbye 1.10.1978 (GHs arkiv).
52. Tuborgfondet (løbe nr. 1772) bevilgede den 13. maj 1958 ved Haandarbejdets Fremmes mellemkomst 2.000 kr til genvævningen og siden har Valdemar S. Thranes Fond i to omgange bevilget i alt 30.000 kr, Thomas B. Thriges Fond 10.000 kr (Næstved Tidende januar 1963) og Laurits Andersens Fond har formentlig også bevilget midler til projektet. Men desværre er fondens arkiv fra perioden ikke længere bevaret.
53. Projektet er omtalt i tidsskriftet Hemslojden nr. 1 1996.
54. Bent Bille oplyser 2.12.2011 at ejeren af Tommerup Væveri A/S, Erik Reindel, selv stod for at skære kæden (lave trenden). Erik Reindel har sikkert kun fået den mængde garn udleveret, som man havde beregnet til trenden, skriver Bent Bille. Til hver bom har han altså skullet lægge ca. 40 bånd á 200 tråde på den store tromle, inden den kunne føres over på de to garnbomme. Ved bom nr to opdagede Reindel, at der ikke var lige meget garn på alle spolerne som garnet var leveret på og derfor måtte han efterhånden som spolerne tømtes lave båndene smallere og dermed gå igennem hele processen endnu flere gange end ved den første. Han nåede til sidst ned på bånd á 10 tråde, og nerverne var virkelig på højkant, indtil det viste sig, at garnet strakte til, fortalte ERs søn Kurt Reindel. Det er næppe blevet til nogen stor timeløn for Reindel! slutter Bent Bille sin beretning.
55. Skæreseddel fra Georg Jensen i Kolding omtalt hos Gertie Wandel til Grete Hvalkof 8.6.1959 (GHs arkiv).
56. Solvejg Hørbye i Næstved Tidende 24.10.1962.

I en bagbygning til dette hus i Næstved vævede Solvej Hørbye og hendes væversker i årene 1956-63 syv kopier af en kongedug fra 1865.

Ellebækken løber tæt ved vævestuen. Den munder ud i Susåen et par km mod vest.

x) I det Hus bliver Kongens Dækketøj lavet ... Køng Fabrik i Vintersbølle 1907.
 Postkortet er udlånt af Lucie Borgsmidt-Hansen

